

Lakos Dorottya: Hungarian for foreigners

Magyar nyelvkönyv külföldieknek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.

A kilencvenes évek megpezsdült tankönyvpiacán 1998-ban új darabbal bővült a magyar nyelvkönyvek sora. Lakos Dorottya könyve, mint a címe is mutatja, angol közvetítő nyelv segítségével igyekszik bevezetni a külhoni diákot a magyar nyelv rejtelmeibe. A *Hungarian for foreigners* tulajdonképpen egynyelvű könyvként is kitűnően megállná a helyét, hiszen modern, a kommunikatív nyelvtanulás követelményeinek eleget tevő anyagot tár elénk, amelyben a nyelvtanuló munkáját az angol nyelvű grammatikai magyarázatok könnyítik meg. A könyv elején (7–10. oldal) rövid, angol nyelvű leírás olvasható nyelvünk legfőbb sajátosságairól.

A színes, külsőleg is izléeses könyv tíz leckére tagolódik. Az 5. és 10. lecke után rövid ellenőrző feladatsorok ékelődnek be. A tíz egység felépítését a „lexika – országismeret – nyelvtan” részekre bontott tartalomjegyzékben könnyen nyomon lehet követni. A lexikai részek a következők: foglalkozások, nemzetiségek, sorszámnevek [helyesen tőszámnevek 1–10] (1. lecke); népnevek, országnevek, tőszámnevek (10–100); *itthon – otthon*, beszél magyarul? hogy van? (2); *jön – megy – jár*, égtájak, *melyik? milyen?*, napszakok (3); névjegy (4); dátum, a hét napjai, hónapok, az évszakok, időjárás, időbeosztás, programok (5); rokonifokozatok, a család, közlekedés, testrészek, közérzet (6); színek, minták, méretek, vásárlás (7); kirándulás (8); orvosnál, ajándékvásárlás (9); utazás (10). Számomra e felosztás néhol kissé következetlennek tűnik, különösen szikárnak látszik a 4. lecke anyaga. Azonban, ha felütjük a könyvet a jelzett oldalakon, akkor szállodai szobafoglalást, mozijegyvásárlást és lakásbelső bemutatást is találunk a leckében. Talán szerencsésebb lett volna a „hagyományosabb” nagyobb témákra felfűzni a leckéket (például vásárlás, kirándulás, utazás a 7–10. leckékben).

Nehéz feladat egy-egy nyelvkönyv amúgy is összetett országismereti információinak leckékbe szorítása, a címszó nélkül maradt 5. leckében talán meg lehetett volna említeni az időjárást, a 9. leckében pedig a magyar borok mellett szó esik a Rubik-kockáról, Sebestyén Mártáról, Kocsis Zoltánról is. Szerencsére e könyv is mentes a „Hortobágyroman-tikától”, a csikósok, gulyások és zsupfedeles házikók ábrázolásától, s az

országismeret elsősorban a magyar élethelyzetek, a „túlélési technikák” bemutatására koncentrálnak: pl. bemutatkozás, köszönés (1. lecke), telefonálás, a magyar pénzek (2), közlekedés (3), megszólítás (7). (Ugyanakkor kicsit furcsállom, hogy a páros testrészek nem a grammatikai, hanem az országismereti blokkban szerepelnek.)

A kezdő szintű nyelvkönyvekben a névszói kategória egyik sarkalatos pontját az irányhármasság bemutatása jelenti. Vannak nyelvkönyvek, amelyek előbb a belső sort (inessivus, elativus, illativus) tanítják meg, ezt követi a külső szoros (superessivus, delativus, sublativus), majd a külső laza sor (adessivus, ablativus, allativus), s vannak, amelyek előbb a *hol?* kérdésre felelő eseteket mutatják be, ezt követően pedig a *honnan?* és *hova?* kérdést tanítják. Lakos Dorottya könyve más megoldáshoz folyamodik: először (a 2. leckében) a *honnan?* kérdésre felelő alakok közül megtanítja az elativust (*-ból/-ből*) és a delativust (*-ról/-ről*), a 3. leckében hozzájuk veszi a belső (*-ban/-ben, -ba/-be*) és a külső szoros (*-n/-on/-en/-ön, -ra/-re*) hiányzó alakjait, majd ezeket a következő leckében rendszerbe foglalja. A fokozatosság elvével elkerüli azt a hibát, amelybe főleg a régebbi kiadású, névszócentrikus nyelvkönyveink estek, melyek igyekeztek minél több esetragot belezsúfolni az első leckékbe. Hiányolom azonban a könyvből a külső laza (*-nál/-nél, -tól/-től, -hoz/-hez/-höz*) alakok rendszerszerű bemutatását (a *-tól/-től* az időhatározók tanítása során bukkan fel az 5. leckében és a *szállodától jobbra* szerkezetben a 8. egységben, míg a *-nál/-nél* alakkal pusztán a 9. lecke címében találkozhatunk).

Jónak tartom a pluralis és az accusativus, valamint az alapkommunikáció szempontjából fontos *-ul/-ül* és *-i(ak/ek)* első két leckében való tanítását, s jó a birtokviszony tanításának koncepciója is (6–7. lecke), bár a genitivust hiányolom innen. Kicsit korainak vélem az időviszonyok ennyire részletes bemutatását (*elsejére, másodikatól negyedikéig, kétnapos, öthetes* – 5. lecke; *nappali, esti, éjszakai, tegnapelőtti, holnaputáni* – 3. lecke), s talán nem létfontosságú az *egyedül, ketten, hárman* stb. alakok bemutatása a legelső leckében. Az *-s* képző is a szokásnál nagyobb szerepet kapott: a fontos *egyed, kettes, hármas* stb. megtanítása (3. lecke) mellett talán elhagyható lett volna a *tejeskávé, citromos tea, erkélyes szoba* (4. lecke). Ezen a szinten nehéznek bizonyulhat a 7. leckében előhozott *fehér inge van > fehér inges, rövid haja van > rövid hajú, (az ingnek) hosszú ujjja van > hosszú ujjú* stb. szerkezetek bemutatása is.

Az igei csoport szerepének felértékelődése következtében ma már nehezen lehetne olyan nyelvkönyvet elképzelni, amely négy-öt leckén

keresztül csak a létigével dolgozik. Ennek megfelelően Lakos Dorottya könyve már a második leckében – egyes és többes számban egyaránt bemutatja az alanyi ragozást. (Bár a *beszél-ek, tanul-ok* igék mellé be lehetett volna hozni az *ül-ök* labiális palatális alakváltozatot is! Az *ö* magánhangzós szuffixumok hiánya egyébként másutt is szembeötlő.) Külön kiemelőnek tartom, hogy a szerző a négy soros paradigmát mutatja be: az *ő beszél* és *ők beszélnek* alakokkal együtt tanítja az *Őn beszél, Önök beszélnek* formákat is. (A megszólítások, a tegezés és magázás, a különböző életkorú és társadalmi helyzetű emberek kommunikációjának kérdését a könyv amúgy is kiemelt fontosságúnak tartja, amit csak helyeselni tudok.) A szerző a könyv első felében elvégez egy kellemetlen feladatot is, megtanítja a *jön* és *megy* (3. lecke), a *tesz* és *visz* (4. lecke), illetve a *van – volt – lesz* (5. lecke) sok bosszúságot okozó igék rendhagyó ragozását. Talán a *jár* igét el lehetett volna hagyni a *jön, megy* mellől (a 49. oldal grafikája amúgy sem szerencsésen szemantizálja ezt a cselekvést); a *tesz* és *visz* mellett be lehetett volna mutatni még egy-két *sz/v* tövű igét (elsősorban *eszik, iszik*), sőt, a *volt* igelaknak a 10. leckébe való száműzésével (hiszen a múlt időt rendszerszerűen csak ott tanítja) a *lesz* alakot a *tesz, visz* igékkel együtt lehetett volna bemutatni.

A könyv 5. leckéje után az igei csoport bemutatása kifulladásig, a 6–7. egység csak a névszókkal foglalkozik, s csak az utolsó három leckében kap újult erőre a verbális csoport, akkor azonban korábban soha nem látott erővel „támad”: igekezők és infinitívus a 8. leckében, a rettegett imperatívus és a ható igekező a kilencedikben, s a „maradék” (múlt idő, jövő idő és tárgyazás) az utolsó leckében. Ez így túl tömény. A felszólító mód táblázatszerű összefoglalása (*ülj, jöjj, legyél, segíts, siess, öltözz*) viszonylag jó, habár némiképp elnagyoltnak látom a *-t* végű igék bemutatását: az *-ít/-jt* alakok mellé fel kellett volna venni az *ért, vált* típusú igéket is; az *-at/-et + j > ss* mellett be kellett volna mutatni a *fest* és *választ* igéket is, tehát szerencsésebb lett volna a rövid magánhangzó, illetve szibiláns + *t > ss, szsz* (*siet > siess, fest > fess, választ > választ*), illetve hosszú magánhangzó, illetve nem szibiláns mássalhangzó + *t > ts* (*tanít > taníts, sóhajt > sóhajts, ért > érts*) oppozíció bemutatása. Történeti megfontolások miatt nem igazán szerencsés a *jövök ~ jöjtek, jössz ~ jöjj, jön ~ jöjjen; megyek ~ menjek, méz ~ menjél, megy ~ menjen* stb. igepárok táblázatszerű bemutatása. A *legyél* mellől hiányolom a *légy* alakot, s kicsit archaizálóknak tartom az *egyék, igyék* formákat egy kezdőknek szóló nyelvkönyvben. Tördelési hiba a *-sz + -j > -gy-* címsornak a 118. oldalra való visszacsúsztatása.

Sajnos, néhány tótani kérdést nem hagyhatok szó nélkül a múlt idő tanítása kapcsán (132. oldal) sem. A szerző négy csoportot különböztet meg, az elsőbe a „szabályos igék” tartoznak, a másodikba a *-k*, *-gy*, *-d*, *-s*, *-sz*, *-z* végűek, a harmadikba a *-t*, *-tsz* végűek, a negyedikbe pedig az *sz/v* tövűek és a *jön*, *megy*. Néhány dolgot pontosítanom kell. Az egyik a labiális palatális ragok negligálása (*megnéz-ett*, *dolgoz-ott*, de nincs pl. *főz-ött*); következetlen továbbá a kötő- (vagy elő-) hangzó leírása (a múlt idő jeleként a *-t/-tt* alakokat adja meg a szerző, de *-ett/-ott* formákat tanít). Ki kell egészíteni a második csoportba tartozó igék sorát: a felsorolt végződések mellett a *-p* (*léptem/lépett*), *-b* (*dobtam/dobott*), *-g* (*fogtam/fogott*), *-m* (*nyomtam/nyomott*), *-f* (*döftem/döfött*), és *-v* (*hívtam/hívtott*) mássalhangzóra végződő igék is ide tartoznak. Külön fejtörést okoznak a *-d* végű igék, ezek egy része az első csoportba tartozik (*maradtam/maradt*), egy része viszont a másodikba (*adtam/adott*, *szerződtem/szerződött*, *lépkedtem/lépkedett*). Az sem pontos, hogy a *-t* végű igék a harmadik csoportba tartoznak (vö. *alkottam/alkotott*, *láthattam/láthatott*, *szemléltettem/szemléltetett*, *láttam/látott*). (A kérdésről részletesen: Keresztes László, Gyakorlati magyar nyelvtan. Debrecen, 1995². 38–41.)

A könyv grammatikai koncepcióját jónak tartom, a névszók és igék elosztása viszonylag egyenletes (leszámítva az igék fentebb vázolt könyvvégi sűrűsödését), a fontos alakokat a szerző az első leckékben mutatja be stb. Egy dolog van azonban, amivel nem értek egyet, s ez a tárgyas ragozás tizedik, utolsó leckébe való száműzése. Sajnos, megszozott jelenség, hogy a magyar nyelvet okító tanárok és a nyelvkönyvszerzők úgy félnek a tárgyas ragozástól, mint a tűztől, s ha lehet, igyekeznek elodázni ennek a tanítását. Véleményem szerint a kérdéskört két részre kell bontani. Első fázisban meg kell ismertetni azokat a formai jegyeket, amelyek alapján bizonyos mondat típusokban tárgyas igealakokat kell használni, a második lépésben pedig arra kell rávenni a diákokat, hogy ők maga alkossanak ilyen mondatokat. Meglátásom szerint az első fázis nem okoz több nehézséget, mint például a múlt idő vagy a felszólító mód elsajátíttatása, ugyanis csak bizonyos formai jegyeket kell megtanítani: tárgyas ragozást használunk akkor, ha a mondat tárgya tulajdonnév (*várom Bélát*); ha olyan névszó, amely előtt határozott névelő áll (*látom a fiút*); ha a tárgy mutató névmás (*kérem ezt*); illetve ha a tárgy a harmadik személyű személyes névmás (*szeretem őt/őket*), beleértve az önözést (*látom Önt/Önöket*) is. (A birtokos személyragos alakok, a tárgyi mellékmondat és az egyéb főnévi névmások tanítását későbbre lehet halasztani). Ha ezeken a formai je-

gyeken keresztül vezetjük rá a diákokat a tárgyas ragozásra, akkor viszonylag fájdalommentesen meg tudjuk tanítani ezt a rettegett formát. Célszerű az oppozíciók segítségét is igénybe venni (*várok egy lányt, várom a lányt* stb.).

Egy kommunikációközpontú nyelvkönyvben nem célszerű a tárgyas ragozást a legvégére hagyni, ugyanakkor a tárgyat a második leckében megtanítani. Nem tudom, meddig tudja a tanár „elsumákolni” a tárgyas mondatokból a determinatív ragozású igéket. S még egy probléma: a szerző az 9–10. leckékben, a határozott ragozás előtt megtanítja a múlt idő és a felszólító mód *alanyi* ragozású alakjait. Most viszont kezdhet(ne) mindent előlről, a tárgyas alakokkal. Ez viszont kimarad, így a tanuló ad abszurdum nem is sejtí, hogy ilyen alakok is léteznek nyelvünkben... (Természetesen, ha e könyvnek készül folytatása, az enyhít ezen a problémán.)

A könyv grammatikai szerkezetének még egy kérdését kell érintenem. A szerző a nyelvtani magyarázatokban igyekszik tipológiailag is elkülöníteni a tanítandó elemeket, pl. *kocsi – kocsiK, turista – turistáK, utas – utasoK, svéd – svédeK* stb. (21. oldal). Ez az egyébként hasznos kezdeményezés néhol azonban zavarokat okozhat. Mint a többes számú példákból is látszik, kicsit talán túlbonyolítja a kötőhangzó/előhangzó kérdéskörét (kisbetű és nagybetű használata), azonban a létige esetében már nem is működik ez a rendszer (25. oldal): *vagyok, vagyunk, vagytok, vannak* (ráadásul a 18. oldalon *vagyok* alak szerepel). Ugyancsak nem szerencsés: *megyeK, méSZ/méGY, megy, megyünk, menTeK, menNeK* (45. oldal), és *jövök, jössZ (!), jön, jövőNK, jötTök, jönNeK* (48. oldal). Miért *háza, házaI*, de *csomagJa, csomagJaI* (97. o.)? Miért nem *csomagja, csomagjaI*? A *vesz – venNI, megy – menNI* (109. o.) is bonyolult. S végképp megnehezítik az amúgy sem könnyű imperatívus tanítását a *jövök – jöjJek, jössz – jöjJ, megyek – menJek, mész – menJ(él), eszem – eGYem, eszel – eGYél* alakpárok (118–119. o.). Azt hiszem, felesleges az egyébként is bonyolult tótani rendszerünket még tovább nehezíteni normál és félkövér kis- és nagybetűk használatával.

A könyv szövegei nagyon jók, megfelelnek a kommunikatív nyelvkönyvek követelményeinek. A szerzőnek sikerült elkerülnie a *Mi ez? Ez asztal* típusú szövegek csapdáját, a dialógusok valós szituációkat tükröző élőnyelvi megnyilatkozások. A könyv szövegeit laza cselekményszál fűzi össze, az angol Hoffmann úr és az amerikai Smith úr Magyarországra érkezik, ahol a nyelvtanulók szempontjából tipikus élethelyzetekbe kerülnek: útlevel- és vámvizsgálat; az idegen nyelven ál-

talában oly sok nehézséget okozó telefonálás; rendelés étteremben, presszóban; szobafoglalás a szállodában; információkérés; utazás, kirándulás, tájékozódás Budapesten, városnézés; vásárlás stb.

Lakos Dorottya nagy figyelmet fordít az üdvözlésre (már az első leckében felbukkan a *Jó napot kívánok!* stb. alakok mellett a *Sziasztok!*, *Szevasztok!*, valamint a *Kezét csókolom!* forma is). Jelentős teret kap a könyvben az udvariassági kifejezések helyes használata, a tegezés és magázás sokszor bonyolult kérdése is. Ha egy diák végigrágja magát ezen a szövegeken, a tizedik lecke végére alapos, megbízható, élőnyelvi tudásra fog szert tenni.

A leckék megfelelő hosszúságúak, a rövid, pergő szövegek sehol nem válnak unalmassá, a nyelvtani gyakorlatok jól illeszkednek a leckék struktúrájába. Jó a más nyelvkönyvekből is ismert színhasználat: a grammatikai magyarázatok kék, az egyéb nyelvi információkat közlő részek pedig sárga raszteren szerepelnek. A könyv illusztrációja kitűnő, erre Lehoczki István neve természetszerűleg garancia. A fotók jó minőségűek (ez, sajnos, nem mondható el minden nyelvkönyvről), a képanyag jelentős országismereti funkciót is ellát, a kötet vége felé felbukkannak történelmünk nagyjainak képei (Szent István, Mátyás király, Kossuth, Petőfi, Arany, József Attila, Radnóti stb.), budapesti felvételek (Mátyás-templom, Halászbástya, Bazilika, Parlament; Budapest térképe a hátsó belső borítón), illetve vidéki képsorok (Szentendre, Esztergom, Pécs, Tihany, Hévíz, Sopron, Eger) is. Jónak tartom az országismereti információkat hordozó illusztratív anyagok alkalmazását is: pl. vonatjegyek, belépőjegyek (58. oldal) és magyar pénzek fotói (25. és 38. oldal).

Néhány apró kritikai megjegyzés: a 65. oldal alsó szövegének a záró része nem igazán életszerű, a 67. oldal anyaga túl szellős, a 70. oldalon felesleges az *idő* szó két angol jelentésének megadása, ellenben az ünnepeket meg lehetne említeni, nem kell a 62. és a 82. oldalon is alaprajzokat bemutatni, a 82. és 125. oldal rajzai lehetnének kicsit kidolgozottabbak, a 89. oldal szövegében nehezen fejthető fel, ki kicsoda – de ezek az apróságok természetesen nem érintik a könyv egészének pozitív képét.

A könyv végén a nyelvtani feladatok megoldásai után (145–165. oldal) szószedet található (171–190. oldal), amely a tankönyv közel 1400 szavát tartalmazza. A könyvhöz mellékletként 23 lapnyi színes kártya tartozik (foglalkozások, nemzetiségek, számok, telefonszámok, ételnevek, színek és minták, dátumok, postai nyomtatványok stb.), me-

lyek az egyes lexikai-grammatikai jelenségek gyakorlását könnyítik meg, ehhez útmutatást a tankönyv végén (166–170. oldal) találunk.

Lakos Dorottya igényes kivitelű könyve a 90-es évek nyelvkönyvírói tapasztalatait jól felhasználva, élő nyelvi szövegek és viszonylag jó felépítésű grammatikai struktúra kidolgozásával megbízható, alapos – s még egyszer hangsúlyozom: élő nyelvi – tudást nyújt a magyarul tanuló diákoknak. Várjuk a folytatást.

Maticsák Sándor

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Külföldön megjelenő hungarikumok

Könyvek, Új periodikumok. 1. évf. 1990. Szerkeszti az Országos Széchényi Könyvtár Hungarica dokumentációs osztálya, felelős szerkesztő Orvos Mária, Szerb Judit. Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest, 1998. LXVI, 242 l.

Az Országos Széchényi Könyvtár újraindítja a külföldi hungarika bibliográfiák kiadását, melyek a külföldön megjelent magyar nyelvű műveket, idegen nyelvű, magyar vonatkozású publikációkat, valamint magyarországi és külföldi szerzők idegen nyelvű közleményeit (könyveket, periodikumokat, ismertetéseket, cikkeket) regisztrálják évente két kötetben. A két gyűjtemény az 1971–1989 közötti időszakban negyedévenként közzétett Külföldi magyar nyelvű kiadványok és a Hungarika irodalmi szemle örökébe lépve évenként kurrens bibliográfiáját adja az országhatáron túl kiadott, magyarországi könyvtárakban megtalálható, hungarika könyveknek, gyűjteményes kötetek részdokumentumai bibliográfiai tételeinek, közli a Magyarországon kívül a tárgyidőszakban megjelent folyóiratokban található cikkeket, valamint a magyar és idegen nyelvű könyv- és hanglez-ismertetéseket. Az első kötet tárgyéve 1990, de az ezt megelőző ötéves időhatáron belül napvilágot látott könyveket és az új periodikumokat is adja.

A bibliográfia törzsrésze a tételeket 259 szakcsoportba rendezve, a tételek besorolási adatainak betűrendjében, folyamatos tételszámozással közli. A szakcsoportok tartalmáról a szakcsoportok jegyzéke és a betűrendes tárgymutató tájékoztat. A kiadók és közreadók nevét a rövidített névforma betűrendjében, rövidítésük feloldásával jegyzék ismerteti.